

โครงสร้างทางภาษามินามของหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลก

สุพิตรา จิรนนทนาภรณ์
อัญชลี สิงห์น้อย

บทคัดย่อ

บทความโครงสร้างทางภาษามินามของหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัยเรื่องภูมินามของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โครงสร้างทางภาษาของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกจำนวน 838 ชื่อ โดยจากการพิจารณาโครงสร้างคำของชื่อหมู่บ้านพบว่าโครงสร้างคำของหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกประกอบด้วยคำมูลคำเดียว คำมูลสองคำ คำมูลสามคำ คำมูลสี่คำ และคำมูลห้าคำ นอกจากนี้ผลการวิเคราะห์จำแนกชื่อหมู่บ้านตามลักษณะทางความหมาย พบว่าสามารถแบ่งออกได้เป็นกลุ่มความหมายได้แก่ น้ำและแหล่งน้ำ ภูเขาและที่ราบสูง สิ่งก่อสร้าง/สถานที่ ดินแดน/กลุ่ม/ส่วน ตำแหน่ง/ทิศทาง แร่ธาตุ/วัตถุธรรมชาติ พืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ สิ่งของ อวัยวะ อาชีพ ความเป็นศิริมงคล คุณลักษณะ กิริยาอาการ จำนวน/ปริมาณ และอื่นๆ ที่ไม่สามารถจัดเข้ากลุ่มข้างต้นได้ ทั้งนี้ในการจำแนกกลุ่มความหมายของชื่อหมู่บ้านได้พิจารณาเฉพาะคำมูลคำแรกที่อยู่ก่อนคำว่าบ้านเป็นหลัก จากนั้นจึงพิจารณาคำมูลถัดไปหากคำมูลแรกมีความกำกวม

Abstract

“An analysis of Village Names in Phitsanulok” is a part of the research report, “Toponyms (Village Names) in the Lower Northern Part of Thailand: Phitsanuloke”. Here, 838 village names (the total of villages is 1,023) are analyzed to seek for their linguistic structures such as the syntax and semantics of word formation. The study reveals that the word structure of the village names are in 5 different patterns: from one-word names to five-word names. Regarding to their initial words, the names can

be classified into several semantic groups such as water site, landscape, building structure, direction or position, plant, animal, artificial object, body organ, profession, goodness, descriptive character, action, quantity and others. Moreover, each semantic field can be further divided into a number of subfields.

1. บทนำ¹

หมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกมีจำนวน 1,023 หมู่บ้าน มีจำนวนชื่อ 838 ชื่อ ซึ่งมีหมู่บ้านจำนวนหนึ่งมีชื่อซ้ำกัน ในการพิจารณาชื่อหมู่บ้านในที่นี้จะพิจารณานับเฉพาะจำนวนชื่อหมู่บ้านที่ไม่ซ้ำกัน ยกตัวอย่างเช่น มีหมู่บ้านที่ชื่อ *บ้านกว้าง* อยู่จำนวน 4 หมู่บ้าน จะพิจารณาเป็นเพียง 1 ชื่อเท่านั้น แต่หากพบชื่อหมู่บ้านเช่น *บ้านปรือกระเทียม* และ *บ้านปรือกระเทียมใต้* จะนับเป็น 2 ชื่อที่แตกต่างกัน

การพิจารณาชื่อหมู่บ้านจะพิจารณาคำมูลที่ต่อจากคำว่า *บ้าน* เช่น *บ้านคลองตาล* จะพิจารณาแค่ *คลองตาล* ซึ่งมีคำว่า *คลอง* เป็นคำหลัก และคำว่า *ตาล* เป็นคำขยายตามลักษณะทั่วไปของไวยากรณ์ไทยที่มีองค์ประกอบหน่วยระดับวลีหรือคำเป็น คำหลัก-คำขยาย

2. ภาษาที่มาของชื่อ

ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกมีที่มาของการตั้งชื่อจากทั้งในภาษาไทยและภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในประเทศไทย การพิจารณาชื่อที่เป็นภาษาไทยในที่นี้จะหมายถึง ภาษาที่อยู่ในภพคิดของคนไทยว่าเป็นภาษาไทย ซึ่งไม่ว่าจะเป็นไทยถิ่นใดก็ตาม รวมถึง ภาษาต่างๆ ที่เข้ามาในภาษาไทยเป็นเวลานานจนยากที่คนไทยทั่วไปจะแยกออกกว่าเป็นภาษาต่างประเทศได้ เช่น ภาษาบาลีสันสกฤต ภาษาเขมร ภาษามอญ ฯลฯ ดังนั้นชื่อ *บ้านเสวยซุง* *บ้านอรัญญิก* *บ้านกาญจนา* ฯลฯ จะพิจารณาว่าเป็นภาษาไทย ส่วนภาษาที่จัดว่าเป็นภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในที่นี้หมายถึงชื่อหมู่บ้านที่คนไทยทั่วไปสามารถระบุได้ว่าไม่ใช่ภาษาไทย เช่น คำว่า *บ้านเข็ก* ที่เป็นคำในภาษาม้ง เป็นต้น

3. โครงสร้างคำ

โครงสร้างของชื่อหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกประกอบด้วยคำมูลคำเดียว คำมูลสองคำ คำมูลสามคำ คำมูลสี่คำ และคำมูลห้าคำ คำมูลหนึ่งคำพบว่าประกอบด้วยหนึ่งพยางค์ เช่น

บ้านกลาง บ้านคลอง ฯลฯ หรือหลายพยางค์ก็ได้ เช่น บ้านโกรกเกรง บ้านกาญจนา ฯลฯ ส่วนชื่อหมู่บ้านเช่น บ้านแก่งลาด บ้านคลองช้างใหม่ บ้านแควน้อย-ท่าพร้า ฯลฯ จะพิจารณาว่าประกอบด้วยคำมูลตั้งแต่หรือมากกว่าสองคำขึ้นไป จำนวนของชื่อหมู่บ้านที่มีโครงสร้างที่แตกต่างกันดังกล่าวแสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

จำนวนคำมูล	จำนวนชื่อบ้าน	ร้อยละ
หนึ่งคำ	43	05.13
สองคำ	545	65.04
สามคำ	232	27.68
สี่คำ	17	02.04
ห้าคำ	1	00.12
รวม	838	100

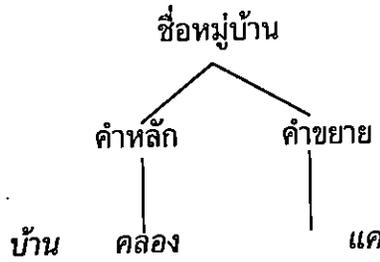
ตารางที่ 1 ตารางแสดงจำนวนชื่อหมู่บ้านที่มีโครงสร้างที่แตกต่างกันตามจำนวนคำมูล

3.1. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลคำเดียว

ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลคำเดียวจะแสดงถึง น้ำและแหล่งน้ำ (เช่น บ้านคลอง บ้านห้วย ฯลฯ) ลักษณะภูมิประเทศ (เช่น บ้านดง บ้านโคก ฯลฯ) สิ่งก่อสร้างหรือสถานที่ (เช่น บ้านด่าน บ้านช่อง ฯลฯ) ดินแดน/กลุ่ม/ส่วน (เช่น บ้านแถว บ้านแซ่) ตำแหน่งหรือทิศทาง (เช่น บ้านกลาง บ้านเหนือ) พืชพรรณธรรมชาติ (เช่น บ้านพร้าว บ้านม่วง) บุคคล (เช่น บ้านกาญจนา บ้านแขก ฯลฯ) อาชีพ (เช่น บ้านนา บ้านไร่) คุณลักษณะ (เช่น บ้านใหม่ บ้านน้อย ฯลฯ) กิริยาอาการ (เช่น บ้านท้อแท้ บ้านก่อ ฯลฯ) และอื่นๆ (เช่น บ้านประดา)

3.2. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสองคำ

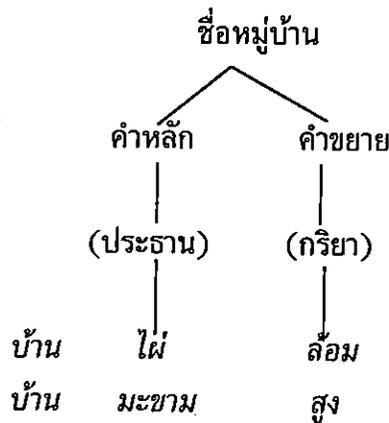
ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสองคำขึ้นไปจะมีลักษณะการสร้างคำโดยการนำคำมูลที่มีอยู่เดิมมาประสมกัน โดยมีความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์คือคำแรกเป็นคำหลัก คำที่สองเป็นคำขยาย ตามโครงสร้างวลีในไวยากรณ์ไทยโดยทั่วไป ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

คำหลักจะแสดงถึงน้ำและแหล่งน้ำ (เช่น บ้านแก่งซอง บ้านคลองเปิด บ้านหนองเต่า ฯลฯ) ลักษณะภูมิประเทศอื่น ๆ (เช่น บ้านเขาฟ้า บ้านโคกมะตูม ฯลฯ) สิ่งก่อสร้าง/สถานที่ (เช่น บ้านท่าข้าม บ้านยั้งข้าว ฯลฯ) ดินแดน/กลุ่ม/ส่วน (เช่น บ้านกรุงกรัก บ้านนครไทย ฯลฯ) ตำแหน่ง/ทิศทาง (เช่น บ้านท้องคู้้ง บ้านหัวเขา ฯลฯ) แร่ธาตุ/สิ่งธรรมชาติ (เช่น บ้านหินลาด บ้านดินทอง ฯลฯ) พืชพรรณธรรมชาติ (เช่น บ้านจิวงาม บ้านมะขามทอง ฯลฯ) สัตว์ (เช่น บ้านกวางอ้น บ้านปลวกง่าม ฯลฯ) อวัยวะ (เช่น บ้านตีนตก บ้านหัวกระทิง ฯลฯ) สิ่งของ (เช่น บ้านเตาถ่าน บ้านธนูทอง ฯลฯ) บุคคล (เช่น บ้านตานม บ้านแม่เทียบ ฯลฯ) อาชีพ (เช่น บ้านนาบัว บ้านไร่กลาง ฯลฯ) ปริมาณ/จำนวน (เช่น บ้านสามเรือน บ้านพันเสา ฯลฯ) ความเป็นศิริมงคล (เช่น บ้านเจริญผล บ้านศรีจันทร์ ฯลฯ) กิริยาอาการ (เช่น บ้านจูงนาง บ้านรักไทย ฯลฯ) คุณลักษณะ (เช่น บ้านใหม่ใต้ บ้านสงบสุข ฯลฯ) ลักษณะนาม (เช่น บ้านวงษ์อ้อม บ้านพวงทอง ฯลฯ) และอื่น ๆ (เช่น บ้านโหลงกลาง ฯลฯ)

คำขยายทำหน้าที่ขยายความหมายแรก เช่น หากคำแรกแสดงน้ำหรือแหล่งน้ำ คำที่สองจะบ่งลักษณะหรือบ่งให้เจาะจงยิ่งขึ้น เช่น บ้านน้ำดำ บ้านน้ำพรหม บ้านน้ำริน บ้านน้ำลาด ฯลฯ เช่นเดียวกัน หากคำแรกแสดงอาชีพคำที่สองจะบ่งเฉพาะลงไป เช่น บ้านนาบัว บ้านนาโพธิ์ บ้านนาม่วง ฯลฯ²

คำขยายนอกจากจะพบเป็นคำนามแล้วยังพบเป็นคำกริยาได้ด้วยจึงเป็นชื่อที่แสดงวากยสัมพันธ์ในระดับประโยค ดังแสดงในแผนภูมิ

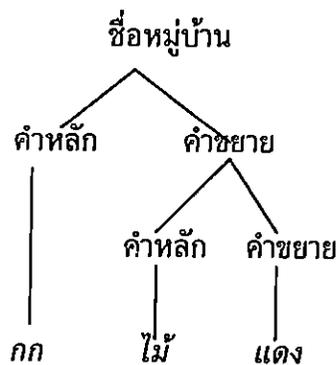

ในทางกลับกัน นอกจากจะพบคำหลักเป็นคำนามแล้ว ยังพบเป็นคำกริยาอีกด้วย เช่น บ้านเด่นโบสถ์ บ้านใหม่ใต้ บ้านน้อยเหนือ ฯลฯ

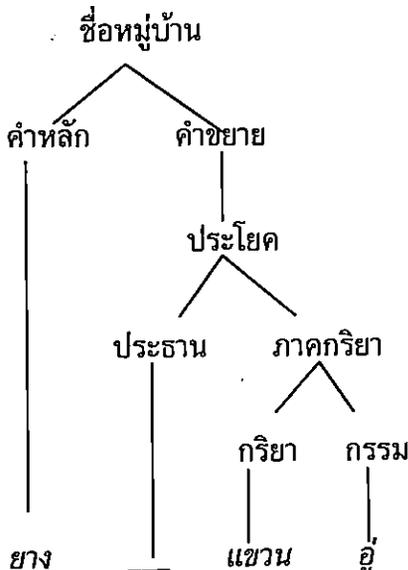
3.3. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสามคำ

ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสามคำสร้างจากการนำคำมูลมาประสมกันเช่นเดียวกัน คำในส่วนแรกจะแสดงลักษณะความหมายเช่นเดียวกับชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำสองคำ โดยมีคำที่สองและ/หรือคำที่สามขยายบ่งความเฉพาะเจาะจงในสามรูปแบบคือ

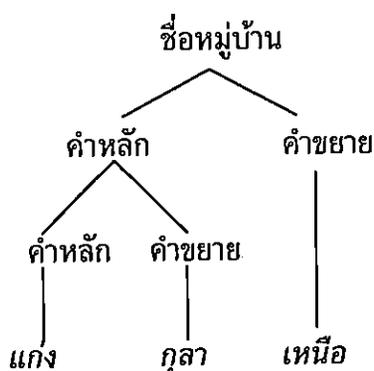
1) คำที่สองประกอบด้วยคำที่สามเป็นหนึ่งคำ แล้วจึงขยายคำที่หนึ่ง พบเป็นจำนวนมาก เช่น บ้านกกไม้แดง บ้านคลองปากน้ำ บ้านแก่งคั่นนา ฯลฯ ซึ่งแสดงเป็นแผนภูมิได้คือ

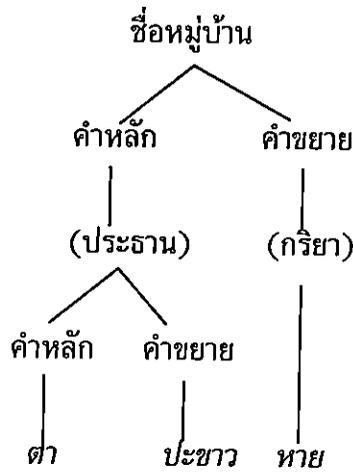
ในรูปแบบนี้พบว่าคำมูลที่มาประกอบกันยังแสดงวากยสัมพันธ์ประโยคด้วย เช่น บ้านยางแขวนอู่ ฯลฯ ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

2) คำที่หนึ่งและคำที่สองประสมกันเป็นคำเดียวหรือคำหลักก่อนแล้วจึงขยายด้วยคำที่สาม พบเป็นจำนวนมาก เช่น บ้านแก่งกุลาเหนือ บ้านท่าแพพัฒนา บ้านปากคลองฉลอง ฯลฯ

ในรูปแบบนี้พบว่าคำมูลที่มาประกอบกันยังแสดงวากยสัมพันธ์ประโยคด้วย เช่น บ้านตาปะขาวหาย ฯลฯ ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

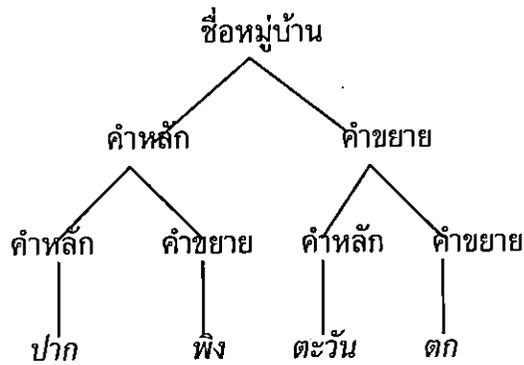
ในกลุ่มชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสามคำนี้ นอกจากจะพบคำหลักเป็นคำนามแล้ว ยังพบเป็นคำกริยาอีกด้วย เช่น บ้านน้อยม่วงหอม บ้านใหม่ชัยเจริญ ฯลฯ

3.4. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสี่คำ

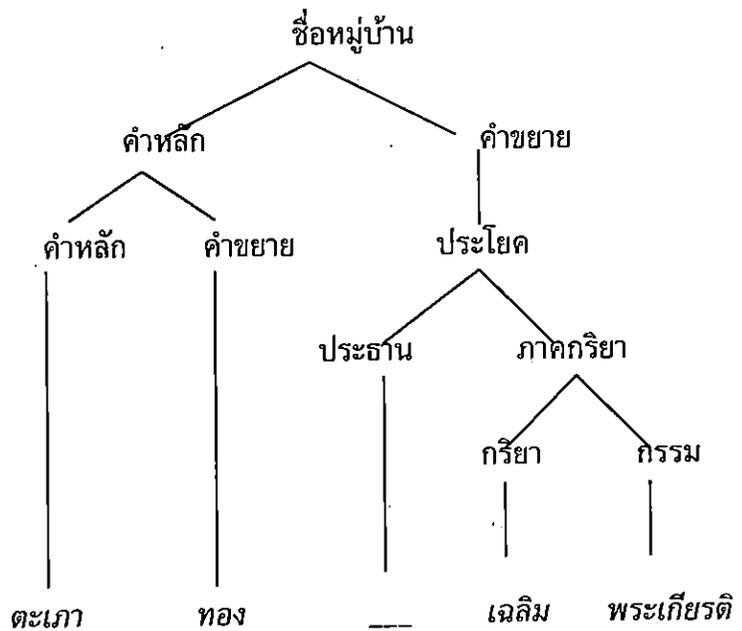
ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสี่คำ คำในส่วนแรกจะแสดงลักษณะความหมายเช่นเดียวกับชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำสองคำ และชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำสามคำ โดยมีคำอื่นขยายบ่งความเฉพาะเจาะจงในหลายรูปแบบคือ

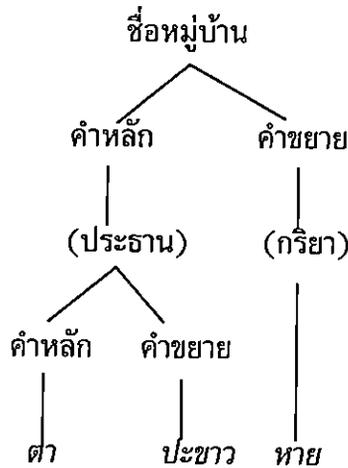
- 1) คำที่หนึ่งประสมคำที่สอง คำที่สามประสมคำที่สี่ คำประสมที่ได้จากชุดหลังขยายคำ

ประสมที่ได้จากชุดแรก เช่น บ้านปากฟิงตะวันตก บ้านหนองบัวสีบาท ฯลฯ ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

ในรูปแบบที่คล้ายกันนี้พบว่าคำมูลที่มาประกอบกันยังแสดงวากยสัมพันธ์ประโยคด้วย เช่น บ้านตะเภาทองเฉลิมพระเกียรติ บ้านพันต่างเฉลิมพระเกียรติ ฯลฯ ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

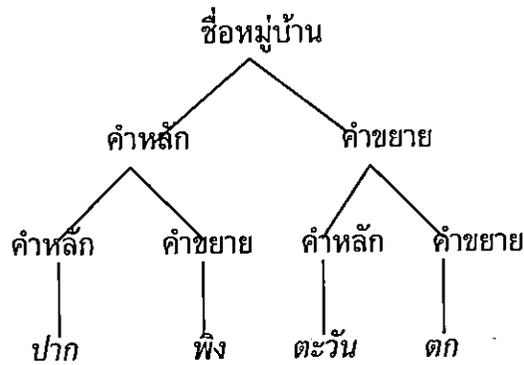
ในกลุ่มชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสามคำนี้ นอกจากจะพบคำหลักเป็นคำนามแล้ว ยังพบเป็นคำกริยาอีกด้วย เช่น บ้านน้อยม่วงหอม บ้านใหม่ชัยเจริญ ฯลฯ

3.4. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสี่คำ

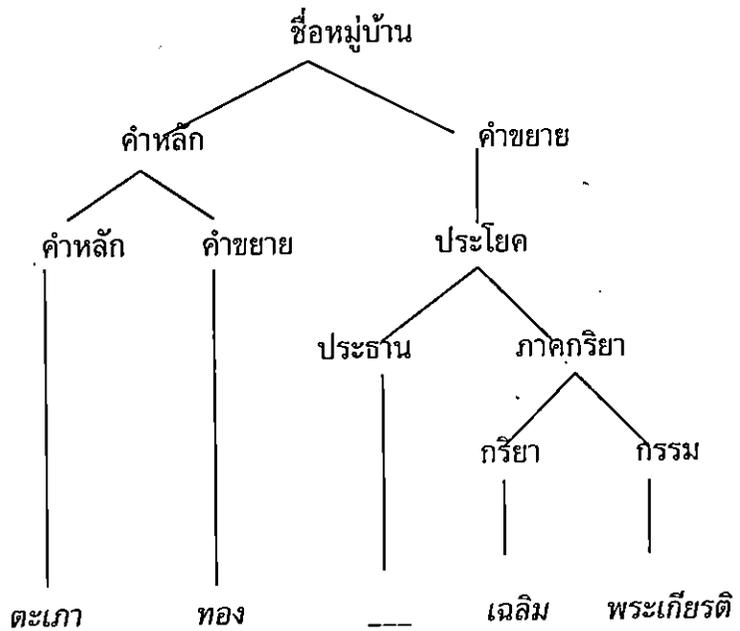
ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลสี่คำ คำในส่วนแรกจะแสดงลักษณะความหมายเช่นเดียวกับชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำสองคำ และชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำสามคำ โดยมีคำอื่นขยายบ่งความเฉพาะเจาะจงในหลายรูปแบบคือ

- 1) คำที่หนึ่งประสมคำที่สอง คำที่สามประสมคำที่สี่ คำประสมที่ได้จากชุดหลังขยายคำ

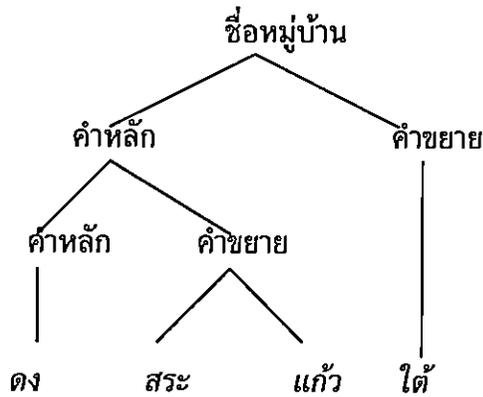
ประสมที่ได้จากชุดแรก เช่น บ้านปากฟิงตะวันตก บ้านหนองบัวสีบาท ฯลฯ ซึ่งเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้

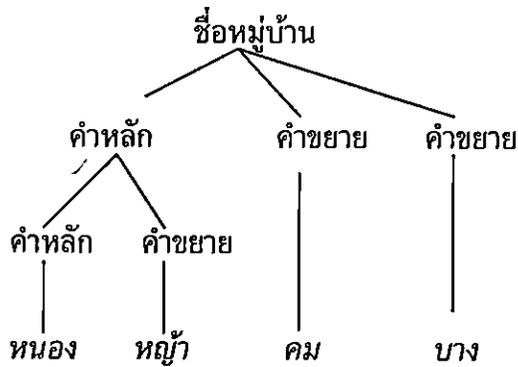
ในรูปแบบที่คล้ายกันนี้พบว่าคำมูลที่มาประกอบกันยังแสดงวากยสัมพันธ์ประโยคด้วย เช่น บ้านตะเภาทองเฉลิมพระเกียรติ บ้านพันต่างเฉลิมพระเกียรติ ฯลฯ ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

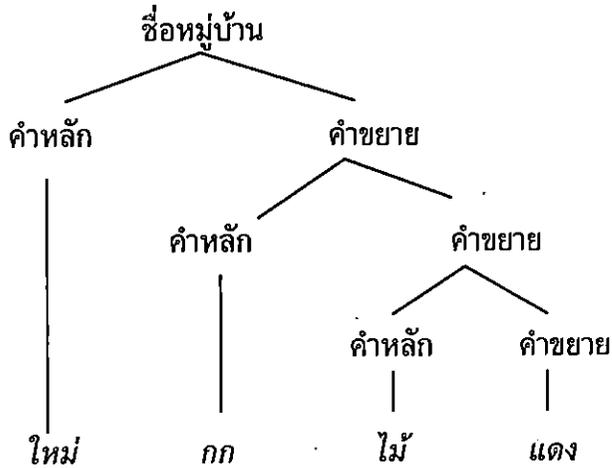
- 2) คำที่สองประสมคำที่สาม เป็นคำขยายคำที่หนึ่ง แล้วทั้งหมดขยายด้วยคำที่สี่ เช่น บ้าน วัดตายนมใต้ บ้านห้วยน้ำไซใต้ ดังแผนภูมิ

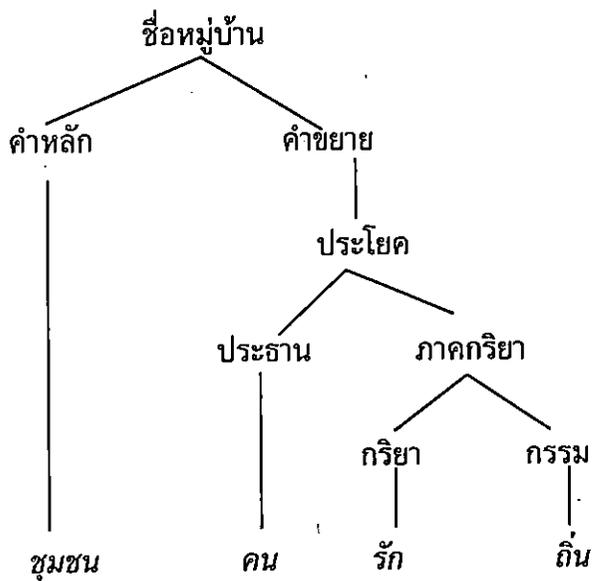
- 3) คำที่หนึ่งประสมคำที่สอง แล้วขยายด้วยคำที่สามและคำที่สี่ เช่น บ้านหนองหญ้า คมบาง ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

- 4) คำที่หนึ่งเป็นคำหลัก คำที่สอง สาม และสี่ประสมกันโดยคำที่สองเป็นคำหลัก ขยายด้วยคำที่สามที่ประสมคำที่สี่ แล้วจึงขยายคำที่หนึ่ง เช่น บ้านใหม่กกไม้แดง บ้านหัวเขาสมอคร้า บ้านน้อยซุ้มซีเหล็ก ฯลฯ ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

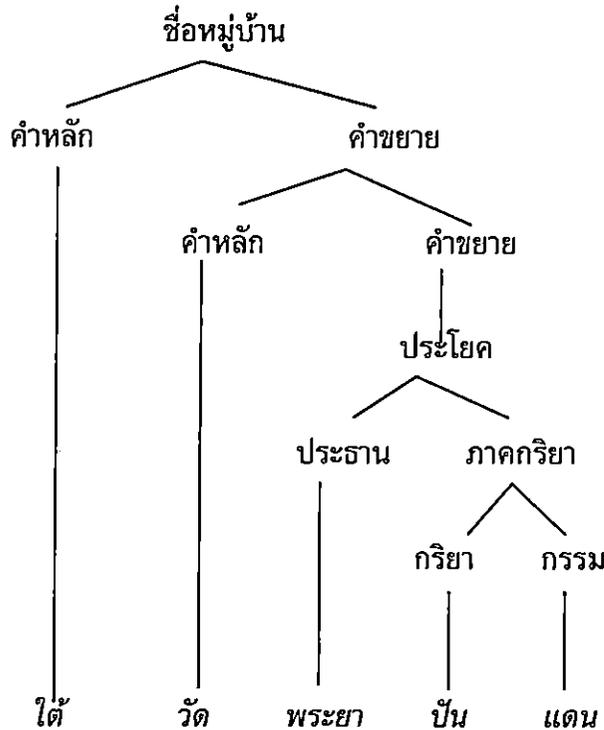

ในรูปแบบที่คล้ายกันนี้พบว่าคำมูลที่มาประกอบกันยังแสดงวากยสัมพันธ์ประโยค ด้วย เช่น บ้านชุมชนคนรักถิ่น ฯลฯ ดังแสดงเป็นแผนภูมิ

3.5. ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลห้าคำ

ชื่อหมู่บ้านที่ประกอบด้วยคำมูลห้าคำพบจำนวน 1 ชื่อ คือ บ้านใต้วัดพระยาป็นแดน ซึ่งมีวากยสัมพันธ์ดังแสดงในแผนภูมิ

4. ลักษณะและการจำแนกนามทั่วไปของชื่อหมู่บ้านตามกลุ่มความหมาย

ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกสามารถจำแนกได้ตามความหมายได้เป็นกลุ่มต่างๆ ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นภาพกว้างๆ ของภูมิประเทศ สิ่งแวดล้อม แนวคิด และสังคมวัฒนธรรมของชาวพิษณุโลกได้ดี กล่าวคือ เป็นชื่อที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ น้ำและแหล่งน้ำ เช่น คลอง บึง หนอง ฯลฯ ภูมิประเทศอื่นๆ เช่น เขา ดอน ร่อง เนิน ฯลฯ สิ่งก่อสร้าง/สถานที่ เช่น ด่าน ศาล สะพาน ฯลฯ ดินแดน/กลุ่ม/ส่วน เช่น กรุง ย่าน ฟาก ฯลฯ ตำแหน่ง/ทิศทาง เช่น กลาง เชิง ใต้ ฯลฯ แร่ธาตุ/วัตถุธรรมชาติ เช่น กลิ่น ดิน หิน ฯลฯ พืชพรรณธรรมชาติ เช่น จิว ตาล มะขาม ฯลฯ สัตว์ เช่น กวาง ปลวก เสือ ฯลฯ อวัยวะ เช่น ตีน หัว หาง ฯลฯ สิ่งของ เช่น ขวด เต่า ธนู ฯลฯ บุคคล เช่น ชุน ตา แม่ ฯลฯ อาชีพ เช่น ไร่นา สวน ฯลฯ จำนวน/ปริมาณ เช่น แก้ว พัน สาม ฯลฯ ความเป็นศิริมงคล เช่น เจริญ ชัย

ศรี ฯลฯ คุณลักษณะ เช่น ใหม่ เด่น น้อย ฯลฯ ลักษณะนาม เช่น วง ลำ สาย ฯลฯ กิริยาอาการ เช่น ก่อ จุง รัก ฯลฯ และอื่นๆ เช่น โฉง ประดา ฯลฯ

ในการจำแนกกลุ่มความหมายของชื่อหมู่บ้านจะพิจารณาเฉพาะคำมูลที่ต่อจากคำว่า บ้าน เป็นหลัก เช่น บ้านคลองเป็ด และ บ้านขุดน้ำมัน จะพิจารณาแยกเป็นสองกลุ่มความหมายคือ น้ำและแหล่งน้ำ และ สิ่งของ ตามลำดับ แต่อย่างไรก็ตามหากคำมูลดังกล่าวมีความหมายกำกวม จะพิจารณาคำถัดไปประกอบด้วย เช่น บ้านทองหลวง จะพิจารณา ทองหลวง ประกอบด้วย และจัดอยู่ในหมวดพืชพรรณธรรมชาติไม่ใช่แร่ธาตุ เป็นต้น

นอกจากนี้การพิจารณาชื่อหมู่บ้านตามความหมายในที่นี่จะพิจารณานับรูปที่แตกต่างกันถึงแม้จะมีความหมายเหมือนกันก็ตาม เช่น หมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า เขา จะพิจารณาแยกจากหมู่บ้านที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า ภู เป็นต้น นอกจากนี้หากชื่อหมู่บ้านตั้งตามชื่อเฉพาะของสิ่งใด จะพิจารณาจัดอยู่ในหมวดนั้น เช่น บ้านสะอึก ตั้งตามชื่อแหล่งน้ำสะอึก ก็จะจัดคำว่า สะอึก ในหมวดของน้ำและแหล่งน้ำด้วย

อัตราส่วนของการตั้งชื่อตามกลุ่มความหมายต่างๆ แสดงได้ดังตารางต่อไปนี้

กลุ่มความหมาย	จำนวนชื่อหมู่บ้าน	ร้อยละ	ลำดับที่
น้ำและแหล่งน้ำ	319	38.07	1
ภูมิประเทศอื่นๆ	145	17.30	2
สิ่งก่อสร้าง/สถานที่	64	07.65	4
ดินแดน/กลุ่ม/ส่วน	17	02.03	9
ตำแหน่ง/ทิศทาง	37	04.42	7
แร่ธาตุ/วัตถุธรรมชาติ	7	00.84	14
พืชพรรณธรรมชาติ	68	08.11	3
สัตว์	5	00.60	15
อวัยวะ	3	00.36	17
สิ่งของ	15	01.78	11
บุคคล	18	01.79	10
อาชีพ	53	06.32	5
จำนวน/ปริมาณ	5	00.95	13

กลุ่มความหมาย	จำนวนชื่อหมู่บ้าน	ร้อยละ	ลำดับที่
ความเป็นศิริมงคล	9	01.07	12
คุณลักษณะ	42	05.01	6
ลักษณะนาม	5	00.60	15
กิริยาอาการ	21	02.50	8
อื่นๆ	4	00.48	16
รวม	838	100	

ตารางที่ 2 จำนวนและอัตราส่วนของชื่อหมู่บ้านที่ตั้งตามกลุ่มความหมาย

ดังจะเห็นได้ว่าชื่อหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกมีการตั้งชื่อตามน้ำและแหล่งน้ำมีจำนวนมากที่สุดในบรรดาความหมายอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 38.07 รองลงมาคือ ตั้งตามภูมิประเทศอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 17.40 การตั้งชื่อ พิษพรรณธรรมชาติ สิ่งก่อสร้าง/สถานที่ อาชีพ คุณลักษณะ และตำแหน่ง/ทิศทางจะมีจำนวนไม่ห่างไกลกันมากคือ คิดเป็นร้อยละ 8.11 7.65 6.32 5.13 และ 4.42 ตามลำดับ ส่วนการตั้งชื่อที่พบน้อยที่สุดคือตั้งชื่อตามอวัยวะ ซึ่งพบร้อยละ 0.36 เท่านั้น การตั้งชื่อในกลุ่มความหมายต่างๆ ดังกล่าวจะได้นำเสนอในรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1. น้ำและแหล่งน้ำ

การตั้งชื่อหมู่บ้านตามน้ำและแหล่งน้ำพบมากที่สุดในจังหวัดพิษณุโลก มีจำนวน 319 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 38.07 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามน้ำและแหล่งน้ำนี้พบเป็นจำนวนมากที่สุดคือขึ้นต้นด้วยคำว่า *หนอง* มีจำนวน 82 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 25.71 รองลงมาขึ้นต้นด้วยคำว่า *วัง* จำนวน 50 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 15.67 จากนั้นเป็นคำว่า *คลอง* จำนวน 37 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 11.60 *ห้วย* จำนวน 29 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 9.09 *น้ำ* จำนวน 28 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 8.78 *บึง* 20 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 6.27 *บาง* 15 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 4.70 *แก่ง* 13 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 4.08 *ชำ* 10 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.13 *บุง* และ *บ่อ* อย่างละ 7 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 2.20 *เกาะ* 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.57 *เข็ก* 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.25 *คั่ง* *สระ* *หาด* อย่างละ 2 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 0.63

ตามลำดับ นอกนั้นขึ้นต้นด้วย *แคว ปัก ปลัก พุ ละมุ และ สะอ๊ก* อย่างละ 1 ชื่อแต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 0.31

4.2. สภาภูมิประเทศ

การตั้งชื่อตามสภาภูมิประเทศอื่น ๆ นอกจากน้ำและแหล่งน้ำมีจำนวน 145 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 17.40 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนชื่อตามภูมิประเทศนี้มักจะมีคำนำหน้าว่า *เนิน และ ดง* คิดเป็นร้อยละ 19.86 และ 13.7 ตามลำดับ ถัดไปเป็นคำว่า *ทุ่ง* มีจำนวน 14 ชื่อคิดเป็นร้อยละ 9.59 กลุ่มถัดไปเป็นคำว่า *โคก ป่า และ แหลม* อย่างละ 11 ชื่อแต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 7.53 นอกนั้นมีคำว่า *เขา* 10 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 6.89 *โนน* 9 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 6.21 *ร้อง* 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.45 *ดอน* 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.76 *ลาด ถ้ำ* 3 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 2.07 *ตลุก* 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.38 ส่วนชื่อ *คัน จอม ชาน ผา ไพร* และ *ร่อง* อย่างละ 1 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 0.69

4.3. สิ่งก่อสร้าง/สถานที่

การตั้งชื่อตามสิ่งก่อสร้างและสถานที่มีจำนวน 64 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 7.65 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามสิ่งก่อสร้างหรือสถานที่นี้พบว่านิยมใช้คำว่า *ท่า* มากที่สุด คือมีจำนวน 32 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมามีคำว่า *วัด* ซึ่งมีจำนวน 13 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 20.31 นอกนั้นเป็นสิ่งก่อสร้างและสถานที่อื่น ๆ ได้แก่ *สะพาน* 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 4.69 *สนาม ร่ม* อย่างละ 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 3.13 นอกนั้นอย่างละ 1 ชื่อ ได้แก่ *ช่อง กระบัง กรอก ชุ่ม ด่าน ทับ ทาง แทน ยุง โรง ศาล และ หอ* แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 1.56

4.4. ดินแดน/กลุ่ม/ส่วน

การตั้งชื่อหมู่บ้านตามการระบุลักษณะของเขตแดน กลุ่มคน หรือเป็นสัดส่วนมีจำนวน 17 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.03 ของชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามดินแดน/กลุ่ม/ส่วนนี้พบว่ามีชื่อที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า *ย่าน* มากที่สุด มีจำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 23.54 รองลงมาเป็นคำว่า *ฟาก และ เหล่า* จำนวน 3 และ 2 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 17.65 และ 11.77 ตามลำดับ นอกนั้นเป็นชื่อ *กรุง ชาติ ชุมชน ตระกูล แถว นคร นิคม และ เผ่า* อย่างละ 1 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 5.88

4.5. ตำแหน่งหรือทิศทาง

การตั้งชื่อตามตำแหน่งหรือทิศทางพบว่ามีจำนวน 37 หมู่บ้าน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 4.42 จากจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนที่ตั้งชื่อตามตำแหน่งหรือทิศทางนี้พบว่ามีชื่อที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า หัว พบมากที่สุด มีจำนวน 16 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 43.24 รองลงมาคือคำว่า ปาก มีจำนวน 10 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 27.03 นอกนั้นเป็นคำที่แสดงตำแหน่ง เหนือ หลัง ท้อง อย่างละ 2 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 5.41 นอกนั้นมีอย่างละ 1 ชื่อ ได้แก่ กลาง เชิง ใต้ ปลาย แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 2.70

4.6. แร่ธาตุและวัตถุธรรมชาติ

การตั้งชื่อตามแร่ธาตุและสิ่งธรรมชาติพบไม่มากนัก คือจำนวน 7 หมู่บ้าน คิดเป็นร้อยละ .84 ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด พบคำว่า ดิน หิน มีอย่างละ 2 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 28.57 นอกนั้นมีอย่างละ 1 ชื่อ ได้แก่ กลิ่น แสง และ สุกปรุณ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 14.29

4.7. พืชพรรณธรรมชาติ

การตั้งชื่อตามพืชพรรณธรรมชาติมีจำนวน 68 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 8.11 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามพืชพรรณธรรมชาตินี้พบว่านิยมใช้คำว่า ไม้ มากที่สุด จำนวน 8 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 11.76 รองลงมามีคำว่า โปธิ์ และ ยาง อย่างละ 5 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 7.35 และ คำว่า กก และ คุย อย่างละ 4 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 5.88 นอกนั้นเป็นพืชพรรณธรรมชาติอื่น ๆ อย่างละ 3 ชื่อ ได้แก่ กร่าง ไทร สะเดา หล่าย แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 4.42 ขอน ชมพู ชุมแสง ตะเคียน ตาล เต็ง ปรีอ มะขาม อย่างละ 2 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 2.94 นอกนั้นอย่างละ 1 ชื่อ ได้แก่ กระทุ่ม จี๊ว ต้น ตอ ตูม ทองหลวง ประดู่ พร้าว ม่วง มะต๋อง มะตูม มะค่า และ บอน แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 1.47

4.8. สัตว์

การตั้งชื่อตามสัตว์มีจำนวน 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ .60 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามสัตว์นี้พบว่ามีคำว่า กวาง ไก่ ปลวก พลาย และ เสือ อย่างละ 1 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 20

4.9. อวัยวะ

การตั้งชื่อตามอวัยวะมีจำนวน 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ .32 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามสัตว์นี้พบว่ามีคำว่า *ตีน หัว และ หาง* อย่างละ 1 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 33.33

4.10. วัตถุสิ่งของ

การตั้งชื่อตามสิ่งของมีจำนวน 15 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.78 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนชื่อที่ตั้งตามวัตถุสิ่งของนี้ พบมากที่สุดคือ *ทรัพย์* เป็นจำนวน 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 33.33 รองลงมาเป็น *กรับ* จำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 26.66 พบคำว่า *เตา 2* ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 13.33 นอกนั้นเป็นคำว่า *ขวด ฉัตร ตะเกา และ ธนู* อย่างละ 1 ชื่อแต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 6.67.

4.11. บุคคล/ชื่อบุคคล

การตั้งชื่อตามบุคคล/ชื่อบุคคลมีจำนวน 18 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.91 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามบุคคล/ชื่อบุคคลนี้พบว่านิยมใช้คำว่า *แม่* มากที่สุด มีจำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 25 รองลงมามีคำว่า *พัน* ซึ่งพบ 3 ชื่อคิดเป็นร้อยละ 16.68 พบคำว่า *ตา 2* ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 11.13 นอกนั้นเป็น *กาญจนา ขุน แยก ตะไม้ (ตาไม้) นุช พงศ์ธร พรหมมาส พรหม และ ยมราช* อย่างละ 1 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 05.55.

4.12. อาชีพ

การตั้งชื่อตามอาชีพมีจำนวน 53 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 6.32 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามอาชีพนี้ส่วนใหญ่ใช้คำว่า *นา* มีจำนวน 39 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 73.58 รองลงมามีคำว่า *ไร่* มีจำนวน 8 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 15.10 นอกนั้นเป็นคำว่า *เกษตร และ สวน* อย่างละ 3 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 05.66

4.13. จำนวน/ปริมาณ

การตั้งชื่อตามจำนวน/ปริมาณมีจำนวน 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ .60 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามจำนวน/ปริมาณนี้พบว่านิยมใช้คำว่า *สาม* มากที่สุด มี

จำนวน 3 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 60 นอกนั้นเป็นคำว่า *แก้ว* และ *พิน* อย่างละ 1 ชื่อแต่ละชื่อ คิดเป็นร้อยละ 20

4.14. ความเป็นศิริมงคล

การตั้งชื่อตามความเป็นศิริมงคลมีจำนวน 9 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 1.07 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามความเป็นศิริมงคลนี้พบมากที่สุดคือว่า *ศรี* จำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 44.44 นอกนั้นมีคำว่า *เจริญ ชัย ไชย พร* และ *มณเฑียร* อย่างละ 1 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 11.11

4.15. คุณลักษณะ

การตั้งชื่อตามคุณลักษณะมีจำนวน 42 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 5.01 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามคุณลักษณะนี้ส่วนใหญ่นิยมใช้คำว่า *ใหม่* มากที่สุด มีจำนวน 27 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 64.29 มีคำว่า *น้อย* มีจำนวน 6 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 14.29 มีคำว่า *โปร่ง* 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 9.52 นอกนั้นกระจายคำละ 1 ชื่อ ได้แก่ *โกรงเกรง ขำนาญ เด่น ถาวร สงบ* และ *สัมพันธ์* แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 02.38

4.16. ลักษณะนาม

การตั้งชื่อตามลักษณะนามมีจำนวน 5 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ .60 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามลักษณะนามนี้พบว่านิยมใช้คำว่า *ลำ* มากที่สุด มีจำนวน 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 40 นอกนั้นกระจายคำละ 1 ชื่อ ได้แก่ *พวง วง* และ *สาย* แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 20

4.17. กิริยาอาการ

การตั้งชื่อตามกิริยาอาการมีจำนวน 21 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 2.40 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามกิริยาอาการนี้พบว่านิยมใช้คำว่า *จุง มุง* และ *รัก* มีจำนวนอย่างละ 2 ชื่อ แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 9.52 นอกนั้นกระจายคำละ 1 ชื่อ ได้แก่ *ก้อ ท้อแท้ ทัศนา เทอด พัฒนา พัฒนาการ เพิ่ม ปอย แยก เรียง สก๊ต เสวย หมั่น* และ *บุ* แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 04.76

4.18. ความหมายอื่น ๆ

การตั้งชื่อตามความหมายอื่น ๆ ที่ไม่เข้ากลุ่มความหมายดังที่ได้แสดงไว้ มีจำนวน 4 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 0.48 จากจำนวนชื่อหมู่บ้านทั้งหมด ในจำนวนการตั้งชื่อตามความหมายอื่น ๆ นี้มีมีคำว่า โฉง จำนวน 2 ชื่อ คิดเป็นร้อยละ 50 นอกนั้นอย่างละ 1 ชื่อ ได้แก่ ประดา อรัญญิก แต่ละชื่อคิดเป็นร้อยละ 25

5 บทสรุป

โครงสร้างภาษาภูมินามของหมู่บ้านในจังหวัดพิษณุโลกแสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการตั้งชื่อที่สะท้อนแนวคิดของคนในท้องถิ่น สะท้อนเหตุการณ์และ สรรพสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติ โครงสร้างภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อประกอบด้วยคำหลักและคำขยาย โดยประกอบด้วยคำมูลตั้ง แต่หนึ่งคำขึ้นไปจนถึงห้าคำ ลักษณะการจำแนกนามทั่วไปของชื่อหมู่บ้านแบ่งตามกลุ่มความหมายจำแนกออกเป็น น้ำและแหล่งน้ำ ภูมิประเทศ พืชพรรณธรรมชาติ ความเป็นศิริมงคล เป็นต้น

รายละเอียดเพิ่มเติม

¹บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานการวิจัย “ภูมินามของหมู่บ้านในเขตภาคเหนือตอนล่าง จังหวัดพิษณุโลก” สาขาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2547.

²คำประสมในภาษาไทยพิจารณาว่าโดยทั่วไปแล้วมีโครงสร้างพื้นฐานของคำประกอบด้วยคำหลักและคำขยาย เช่นเดียวกับโครงสร้างวลี รายละเอียดดูได้จากอัญชลี สิงห์น้อย (2547)

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กาญจนา เกรียงศรี, ภิรมย์ อ่อนเล็ง, อัญชลี สิงห์น้อย, สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์. 2534-2536. รายงานวิจัยแผนที่ภาษาในเขตภาคเหนือตอนล่าง. ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร กรมการปกครอง. 2535. ทำเนียบท้องที่พุทธศักราช 2535. กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, 2525.
- ไพฑูริย์ พงศะบุตร. 2531. “คำประกอบชื่อภูมิศาสตร์ที่บอกลักษณะภูมิประเทศของท้องถื่นในประเทศไทย” วารสารภูมิศาสตร์. ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 มีนาคม 2531.
- ไพฑูริย์ ปิยะปกรณ์. 2537 “ภูมินามทั่วไปในการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : วิเคราะห์รูปแบบทางภูมิศาสตร์ของนามทั่วไป” วารสารภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 13 ฉบับที่ 2, 49-60.
- เรืองเดช ปันเขื่อนขัตติย์. 2538 “การศึกษาชื่อสถานที่ภาษาไทยและภาษาจีนในประเทศไทย” วารสารภาษาและวัฒนธรรม. ปีที่ 14 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2538.
- สุจริตลักษณ์ ดีผดุง. “ชื่อหมู่บ้านในจังหวัดนครปฐม” วารสารภาษาและวัฒนธรรม ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2543. 51-76.
- สุริยา รัตนกุล. ศ.ดร.คุณหญิง. 2544. วรรณคดีเบื้องต้น. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อัญชลีสิงห์น้อย. 2545. คำนามประสม: ศาสตร์และศิลป์ในการสร้างคำไทย. สาขาภาษาศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ภาษาอังกฤษ

- Boas, Franz. 1964. “On geographical names of the Kwakiutl Indians” in Hymes 1964 : 171 – 178.
- Deepadung, Sujaritlak. *Toponyms in the Western Region of Thailand*. Paper presented at the 8th International Conference on Thai Studies, Ramkhamhang University, Nakhon Phanom, Thailand, January 8-12, 2002.

- Gainey, Jerry W. 2527. "Toponymes in Eastern and Southeastern Thailand: a Preliminary study of village names in Chonburi, Rayong, Chantaburi and Trat. ศาสตร์แห่งภาษา ฉบับที่ 4 กันยายน 2527.
- Hymes, Dell. 1964. *Language in Culture and Society: A Reader in linguistic and anthropology* New York: Harper and Row.
- Kullavanijaya, Pranee, 1996. "Village Names in Guangxi Province and the Northeastern Part of Thailand" in Pranee Kullavanijaya, Amara Prasithratsint, and Suvanna Kriengkraipetch. (eds). *Collection of Papers on the Relationship between the Zhuang and the Thai*. Chulalongkorn University Press, 120 - 132.